

BAZI KAYIP, GÖZDEN KAÇMIŞ VE YANLIŞ SAPTANMIŞ HATTİCE FRAGMANLAR*

Oğuz SOYSAL

1996 yılındaki iki önemli bilimsel yayın ile Hatti dili ve kültürü üzerindeki çalışmaların yeniden hız kazandığını görüyoruz. H. Otten ve Chr. Rüster tarafından yayınlanan *Keilschrifttexte aus Boghazköi* serisinin 37. cildinde (“*Hattische Texte*”) 150’den fazla Hattice ve Hatti miliyösünden dinsel metin bilim dünyasına sunuldu. Diğer taraftan, J. Klinger’in monografisi *Untersuchungen zur Rekonstruktion der hattischen Kultschicht (Studien zu den Boğazköy-Texten 37)*’in¹⁾ 41-80. sayfalarında ise, E. Laroche, *Catalogue des textes hittites* (1971) 129 vdd.’na göre oldukça zenginleşen Hattice metin korpusunun yeni bir dökümü yapılmaktadır. Burada sunulan çalışmada, Hattice materyale eklenmesi gereken 15 fragman tanıtılacak ya da tartışılacaktır. Söz konusu metinlerin seçiminde, StBoT 37’de hiç dikkate alınmayanlara (aşağıda nr. 2-3, 5-12), ya da şüphe ile belirtilenlere (nr. 1, 4) öncelik verildi. İkinci grupta anılanlar için özellikle klasifize edilmeleri konusunda yeni teklifler getirilecektir. Aşağıda tanıtılan fragmanların büyük bölümünün zamanında Hurrice ya da Hurri miliyösünden metinler olarak yayınlanmış olduğu gözlenmektedir (nr. 1-7, ayrıca yayınlan-

* Bu makalenin manüskrisi Aralık 1998’de tamamlandı. Sahip olduğu yayınlanmamış bazı fragman transkripsiyonlarını istifademe sunan ve burada yayınlamama izin veren H. G. Güterbock’a; *Chicago Hittite Dictionary* projesine ait arşiv ve diğer materyalden faydalanmamı sağlayan H. A. Hoffner’e ve Hurrice konusundaki yardımcı açıklamalarından dolayı G. Wilhelm’e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamızda kullanılan bibliyografik kısaltmalar, J. Friedrich - A. Kammenhuber, HW² (1975-) ve H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD (1980-) sözlüklerindeki uymaktadır.

1) Her iki eser için şimdiye kadarki kritikler: Chr. Girbal, OLZ 93 (1998) 27-31 (KBo 37 için); J. Hazenbos, ZDMG 148 (1998) 398; O. Soysal, Kratylos 44 (1999) 161-167 ve P. Taracha, OLZ 93, 9-18 (her üçü de StBoT 37 için).

mamış nr. 13). Hattice ve Hurrice metinlerde aynı özel işaretlerin ($\underline{u}a_a$, $\underline{u}i_i$, $\underline{u}u_u$ vs.) kullanılması ve her iki dildeki bazı kelimelerin fonetik yönden birbirlerine benzerlik göstermesi nedeniyle, çok küçük fragmanlardaki yabancı dillerin saptanması bazen kolay olmamaktadır. Böylece, Hattice bir fragmanın Hurrice sanılması ya da bunun tam tersi (aşağıda nr. 14) çok sık husule gelmektedir. Yayınlanmamış ve dağınık halde bulunan bazı metin parçalarının varlığını (nr. 14-16) H. G. Güterbock'a borçluyum ve kendisinin izni ile bunları da çalışmama aldım. Bu metinler bana sadece, kendisinin 1930'lu yıllarda yaptığı transkripsiyonlar aracılığı ile ulaşılmış durumdadır.

1) KBo 27.183

J. Klinger, StBoT 37, 52'de bu fragman için KBo 27 edisyonuna karşılık haklı olarak "*vielleicht Beschwörungsritual; nicht hurritisch*" düzeltmesini yapıyor. Arkayüz (IV) 2-4. satırlarda yeralan yabancı dilin Hattice olduğu kesin. StBoT 37'deki şüpheli klasifikasyona karşılık, Hattice bölümün, çok iyi tanınan "koyun duası"nın (KUB 24.14 IV 1'-8', 11'-17', 19'-25', KUB 28.78 IV 3'-8')²⁾ başlangıcı *imallin zardu(ϕ)uk wa_akaputtu*'yu oluşturduğunu ve bu nedenle de söz konusu fragmanın CTH 729'a ait olması gerektiğini burada ilaveten saptayabiliyoruz.

Öy. (I)

§ 1' 1' [x-x-x] [

2' e-ep(-) [

§ 2' 3' nu ki-iš-ša-an [

4' na-ak-ki-iš x[?] DINGIR.M[$\check{E}\check{S}^?$ (-)

5' nu-uš-ši-iš-ša-an [

6' GİR.MEŠ ŠU-za NA₄-aš [

7' [...]-i_a-aš-ši-iš-š[a-an[?]

2) E. Laroche, JKF 1 (1950-51) 174-181.

Ay. (IV)

§ 1 1 $x^?$ - x - ia - an - ga - am - ma (-)[

§ 2 2 *i-ma-al-li-in* [(kayıp kelime yok)]

3 *zā-a-ar-du-ú*-[$uk^?$]

4 $uā$ -*a-ka-pu-ut*-[$tu^?$...?]

5 [...][x x x]

Fragman, tablet structuru itibarıyla KUB 24.14'e benziyor (ayrıca bak alt kenar ayrıcıkları / belirleyicileri), ancak bunların aynı tablet olup olmadığına orjinalleri görülmeden karar verilemez. Fakat KUB 24.14'deki *i-ma-al-le-en* (IV 11', 19'; eski "li" işareti ile) yazımına karşı KBo 27.183'ün *i-ma-al-li-in* kullanması (ay. (IV) 3; yeni "li" işareti ile) böyle bir identikliğin aleyhinde gözüküyor. [*i-ma-a*]*l-li-in* formunu ise diğer nüsha KUB 28.78 IV 3'. satırda (yeni "li" işareti ile) buluyoruz. Ayrıca, KBo 27.183 ay. (IV) 2 vdd.'daki Hattice bölümün çok dar bir sütuna yazıldığı anlaşılıyor ve her satıra bir kelime düşüyor. Buna karşılık KUB 24.14'ün buraya paralel olan her satırında yaklaşık 2-3 kelime vardır. Aynı tablet olmasa da, KBo 27.183 önyüzünün (I), KUB 24.14 I sütunun kırık olan sonu (Hepattarakki rituali), arkayüzünün de (IV), KUB 24.14 IV sütunun yine kırık olan başının (koyun duası) konteksine uyması gerekir. KBo 27.183 ay. (IV) 1. satırının —ki tabletin en üstündeki paragrafta bulunuyor— yorumu zor. Bu, duadan hemen önce yazılmış tek satır, herhalde KUB 24.14 IV 9'-10' ve KUB 28.78 IV 1'-2' gibi duanın açıklama ya da giriş bölümü olacaktır. KBo 27.183 kopyasındaki zorluklara rağmen burası için $a-pā(?)$ - ia ^D*Ga-am-ma*-[m^o ...] "O zaman / orada tanrı Gamma[ma'ya³] Hattice[?] şöyle[?] dua eder]" şeklinde bir okunuş ve rekonstruksiyon düşünülebilir. Bu konuda, KUB 24.14 ay. III 13', 14'-18' (tabletten en

3) Hattili ulûhiyet Kammama ve belgelenmesi için bk. en son B. H. L. van Gessel, *Onomasticon of the Hittite Pantheon, Part I.* (HbOr Erste Abt., Bd. 33, 1998) 215-217. Metinlerde şimdiye kadar Hititçe datif hali belirmese de, Palaca'dan bir datif form ^D*Ka-a-ma-mi* (KUB 35.165 ay.16[?]) tanınmaktadır.

altı)'nın Šulenkatt[i], Tāru gibi Hattili tanrıların çağırılması ile bittiği de dikkate alınmalıdır. Böylece, diğer Hattili ulûhiyet Gamma-ma'nın yer aldığı KBo 27.183 ay. (IV) 1 (tabletten en üstü)'ündeki kısım, pekala o anlatımın devamı da olabilir. KBo 27.183 fragmanın metin kompleksine eklenmesi ile, söz konusu ritualde, KUB 24.14 IV'de üç kez geçen (1'-8', 11'-17', 19'-25') "koyun duası"nın en az dört kez tekrarlandığı da ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar gereğince, CTH 397 "*Rituel de Hebat-tarakki: contre-magie*" ve CTH 729 "*Conjuration bilingue*" metin grupları şu şekilde genişliyor:

CTH 397: A. KUB 24.14

B. KUB 24.15

C. KBo 27.183.

CTH 729: A. KUB 24.14

B. KUB 28.78

C. KBo 27.183.

"Koyun duası" belki KBo 37.120'de de biraz uzun versiyonu ile geçmektedir: (2') [... i-ma-a[?]-al-l]i-in [...] (3') [... ūa_a-ak-ka]-pū-u-ut-t[u ...] (5') [...] ūa_a-ak-k[a-pu-u-ut-tu ...] (6') [... le-e(?)-ūa_a-zi-ze-e]n-tū x- [...]. Ancak bu fragmanın CTH 729'a aitliği belli değildir.

2) KBo 33.104

Hurricce metinler arasında yayınlanan bu fragmanın dilsel aitliği şüphe götürür mahiyettedir. G. Wilhelm'in de bir mektup ile bildirdiğine göre, metin korunduğu kadarıyla Hurricce'ye aitliği konusunda hiçbir belirti göstermemektedir.

Sol sütun

§ 1' 1' -la-aš-ḥa-a]-aš

2' -ga[?]-t]a

3' ...

§ 2' 4'](-)x-la-aš-ḥa-a-aš
5']-lga⁷]-ta

Sağ sütun

§ 1' 1' š[i-i-ru-ut-ti-i-
2' ḥa-¹ap¹]-[pa-aš-ḥa-a(-)

§ 2' 3' ḥa-a-ru-
4' ši-i-ru-ut-[ti-i-
5' ḥa-ap-pa-aš-[ḥa-a(-)

§ 3' 6' a-am-li-iš [
7' ši-i-ru-ut-ti-i-x(-)[
8' ḥa-ap-pa-aš-ḥa-a(-)[

Diğer taraftan, buradaki kelime formlarını, şimdiye kadar tanınan Hattice kelime hazinesine de kesin olarak bağlayamıyoruz. Ancak sağ sütun 6'. satırdaki *a-am-li-iš*, akıcı ünsüz *-l-* önünde bir *n > m* hesaplaması ile singular yüklem **ān*liš olarak görülebilir. Hattice'de verbal — ve belki de nominal — bir *liš* kökü belgelenmektedir: KUB 28.12 ay. sol sü. 6'daki *te-li-iš* (*te*liš, bu haliyle herhalde nominal⁴⁾), IBoT 3.1 ay. 67'. satırdaki *da-lī-ša*, KUB 10.21 I 9 ve KBo 4.9 I 20'deki *ta-li(-i)-ša* (*ta*liš⁵⁾, verbal form, optatif). Diğer kelime *ḥa-ap-pa-aš-ḥa-a(-)* [...] (sağ sütun (2'), (5') ve 8') ise belki de iyi tanınan Hattice *ḥawa_ašḥap/w(i)*⁵⁾ için bir varyant yazımdır. Ancak ben, KBo 33.104'ün özellikle tablet structuru nedeni ile Hurrice'den daha çok Hattice ile ilgili görülmesi gerekti-

4) Yani önünde aidiyet öneki bulunan bir isim. Bu, aslında bozuk bir verbal form da olabilir: **te*liš(*ta*) "o *liš* olsun!". Çünkü optatif / imperatif yapımlarda bazen *-a* soneki düşebilmektedir: *te-ki-i-ip* (*te*kīp) = Hit. *pa-aḥ-ša-ru* "korusun!" (KUB 2.2 + KUB 48.1 III 35, 39); bk. H.-S. Schuster, HHB (1974) 133-134, 136 n. 290, 137 n. 291 (ancak orada Hattice kelime *te-di-i-ip* şeklinde okunmaktadır).

5) Bk. *ḥa-ua_a-aš-ḥa-ap* (KUB 28.100 öy.⁷ III² 8'), [*ḥa-ū*]_a-aš-ḥa-ap(-)pí(-) (KBo 37.13 öy.⁷ 13'), *ḥa-ua_a-aš-ḥa-ū_i* (KUB 48.12 sağ sü. 9'), *ḥa-ua_a-aš-ḥa-ū_i-i* (KUB 28.75 II 22).

ği kanaatındayım. Tablet üçer satır olarak kaleme alınmıştır ve genellikle aynı kelimelerin tekrarından oluşmaktadır (sol sütun 1'-2' = 4'-5' ve sağ sütun 1'-2' = 4'-5' = 7'-8'), yani bir şarkı ya da ilahî olabilir. Tamamen ya da kısmen üç satırlık strope halinde yazılmış Hattice metinler tanınmaktadır⁶⁾. Ancak, bilgim dahilinde, Boğazköy Hurrice yazım geleneğinde böyle bir örnek yoktur.

3) KUB 45.86

Bu fragman Hurrice olarak yayınlandı, J. Klinger, StBoT 37,41 vdd.'daki listede de yok.

§ 1' 1']-x te-ep-pu-ú-l[i-i-a]
 2' t]e-ep-pu-ú-li- i- a [
 3' te[?]]-e-ep SAL[?]taḥ[?]-ru-e-ša-an te-ē-[ep[?](-)...[?]]

§ 2' 4' -i]p te-e-ua_a-ru-u-ki-it
 5' te-e-ū]a_a-ap-pu-le-e- a
 6']-x te-mi-i- ša

Fragmandaki dilin Hattice olduğunu kesinlikle ortaya koyan belirtiler 1' ve 2'. satırdaki *te-ep-pu-ú-li-i-a* (bk. KUB 28.62:8': *te-ep-pu-li-a*) ve 5'. satırdaki [*te-e-ū*]_a-ap-pu-le-e-a (bk. KUB 28.86 + KUB 48.23 II 10': *te-ūa_a-pu-le-e-a*) kelimeleridir. Son sesteki değişikliğe rağmen herhalikarda identik kelime *te-e-ūa_a-pu-ú-le-e* "Ankara Bilingüesi" KBo 37.1 I 20a'da da beliriyor ve bunun Hititçe karşılığı II 19b'de imperatif / optatif kipli yüklem *ki-ša-ru(-at)* "olsun!" şeklinde gözüküyor. Bu fragmanın 6'. satırındaki *te-mi-i-ša* kelimesi de, *miš-* "almak" verbi için güzel bir optatif 3. tekil şahıs formu (*te-mi-ša*) oluşturuyor.

3'. satırdaki SAL[?]taḥ / túḥ[?]-ru-e-ša-an'ın yorumu zor. Hattice metinlerde şimdiye kadar *šal-* önsesi ile başlayan bir kelime belir-

6) Mesela KBo 37.4, 31, 32 (öy.³⁾, 33, 109; KUB 28.40 (I), 42, 43, 45 (I), 46, 47 ve 49 (ay. sağ sü.).

mediği ve “*šal*” işareti de fonetik değerde kullanılmadığı için, bunu ideografik “SAL” olarak kabul etmek istiyorum. Benzer bir durum KUB 28.80 II 5’. satırdaki *SAL[?]ka-ú-ua-ti-i[n]* için de geçerlidir; çünkü bu kelime için “SAL”sız formlar da kullanılmaktadır: *ka-ua-ti-en* (KUB 28.89 IV 5’) ve *ka-ua-ti-in* (KUB 28.80 II 7’).

3’. satırdaki, iki kez geçen iyi korunmamış *te-e-ep* (karşılıklı olarak tamamlanıyor) için bk. KUB 28.86 + KUB 48.23 III/V 15.

4) KUB 45.87

Aynı şekilde Hurrice metinler arasında yayınlanan bu fragman, StBoT 37, 74’de çekingen olarak “*einsprachig hattisch ?*” şeklinde betimleniyor.

§ 1’ 1’] <i>x</i> [
2’] - <i>ši</i> -[<i>m</i>][<i>u</i> [?] (-)
3’	<i>i-ma-a</i>][<i>l-<u>hi</u>-i</i>][<i>p</i>] [
4’] <i>ue</i> _e - <i>ua</i> - <i>a</i>][<i>l-</i>
5’] - <i>x</i> <i>i-ma-al</i> -[<i>hi-ip</i>
6’	<i>i-ma-al</i>]- <i>hi-ip</i> <i>zi</i> -[
7’	- <i>š</i>][<i>i</i> [?] - <i>mu</i> [

§ 2’ 8’ *l*][*i-i-pi*(?)(-)*x*][(-)[

Fragman, devamlı tekrarlanan *i-ma-al-hi-ip* (3’, 5’, 6’; karşılıklı olarak tamamlanıyor) “iyi (şey)” kelimesi nedeniyle kesinlikle Hattice. 4’. satırdaki kelime de, edisyona karşılık *ue*_e-*ua*_a-*r*[*a*[?]-...] okunursa belki de KBo 37.50 IV 3. satırdaki *ue*_e-*e-ua*-*ra-ak* ile karşılaştırılabilir. KUB 45.87 kanımca, J. Klinger tarafından StBoT 37, 717 vd.’da işlenen KBo 32.121’e (“*Der Gesang der Frauen von Tiššaruliša*”, CTH *741.4) benzerlik gösteriyor: Öy. 7, 9: [...(-)]*z*][*i*[?]-*ši*-*mu-ú* (krş. KUB 45.87:2’, 7’), 8: [*i*[?]-*m*]*a-al-hi-i-ip* *zi*-[...] ve 11: [*i*[?]-*ma-a*]*l-hi-i-ip* (krş. KUB 45.87:3’, 5’, 6’). Eğer bu saptayış doğru ise, buradaki fragman StBoT 37, 687’de gruplanan CTH *741 metin materyaline dahil edilmelidir.

5) KUB 47.83

H. A. Hoffner, BiOr 38 (1981) 648'de, Hurrice metin miliyösünde yayınlanan bu fragmanın öy. II 4. satırında yeralan [LÚ.ME]šzi-pu-ri-ia-ṭ[a-al-l°-] nedeniyle daha çok Hattice miliyöye dahil edilmesi gerektiğini belirtmişti. KUB 47.83'ü, StBoT 37'deki listede bulamıyoruz. Fragmanın ay. III. sütünü yabancı bir dil içeriyor.

Ay. III

- § 1' 1']-x?-l'u?-uzl-[
 2' -z]i? [
 3' -i]a?-az-zi [
 4'](-)x(-)ta-ha-am-pí-uu[u?(-)...?]
 5'](-)uüi-uüu-uh-šü-ú(-)[
 6' GIŠ^D]INANNA.TUR [
 7']-x-ia-ri(-)[

6'. satırda anılan müzik aleti nedeniyle, 4' ve 5'. satırlar yabancı dildeki bir şarkının sözlerine ait olabilirdi. Korundukları kadarıyla, iki kelime de şimdiye kadar Hattice dahilinde tanınan hiçbir kelime ile uyuşmuyor. Ancak biçimsel olarak güzel Hattice yapımlar. İlk kelimeyi B. H. L. van Gessel, *Onomasticon of the Hittite Pantheon, Part I*, 424'de Hatti tanrılarında Taḥam/npip/wu ile identifiye ediyor. Ancak fragmanımızda, (-)ta-ha-am-pí-uu[u?(-)...?] önünde duran bozuk işaretin "D" determinatifi olarak okunması kanımca kesin değil. Eğer ikinci kelime de tanrı adı ise —ki bunu saptamak mümkün olmadı—, 4' ve 5'. satırlar arasında tanrı adları sıralanmış olma ihtimali daha yüksektir. B. H. L. van Gessel'in topladığı Taḥam/npip/wu belgelerinin hepsinin KILAM festivali (CTH 627)⁷⁾ fragmanları olması ilginçtir ve böylece söz konusu tanrının

7) Bu bayram, ayrıntılı şekilde I. Singer tarafından StBoT 27 (1983) ile StBoT 28 (1984)'de incelenmiştir ve aşağıda site edilen nüsha numaraları bu çalışmalara dayanmaktadır.

belki de sırf bu festivale özgün olduğu düşünülebilir. Bu metinler: KBo 25.12 + (I. Singer, StBoT 28, nr. 1. h. A) ve KBo 20.33 + (StBoT 28, nr. 3. a)'dır. Tanrı Taḥampiwu'yu (II 6') anan belgelerden olan ve I. Singer'in çalışmasından sonra yayınlanan KUB 57.59'un da KILAM festivaline aitliği kuvvetle muhtemeldir. Çünkü orada anılan tanrıların (II 2' vdd.) hemen hepsi, KILAM festivalindekiler ile identiktir ve II 9'. satırdaki *KUŠkuršaš parna* aynı şekilde KILAM exemplarları StBoT 28, nr. 1. h II 18' ile 3. a öy. 16'da (her ikisi de kelimeyi *kuršaš É-irza* şeklinde veriyor) anılmaktadır. Fragmanımız KUB 47.83 de, II 1'. satırda [...] ^{D1}UTU-aš pâr-na(-) [...] (krş. StBoT 28, nr. 1. i I 10) yanında, 3'. satırdaki [*ḥa-a[?]-n*]-e-*ja-aš* KÁ.GAL (krş. StBoT 28, nr. 1. b V 19: [*ḥ*]-a-a-ni-*ja-aš* KÁ.GAL), 4'. satırdaki [^{LÚ.MEŠ}]-*zi[?]-pu-ri-ja-t*[a-al-l^o-] (krş. StBoT 28, nr. 5. a. 1 III 26', 5. c IV 28) verileri nedeniyle kesinlikle KILAM festivaline ait olacaktır. Buna bağlı olarak, III 3'-7'. satırlar, KILAM belgeleri StBoT 28, nr. 1. i I 5-14. ve 1. k öy. III 47-51'deki benzer kült işlemleri yardımı ile şu şekilde rekonstrü edilmelidir:

- 3' [... *ti-i*]-a-az-zi [
 4' [...[?]]-^{D?}Ta-ḥa-am-pí-uu[*u-un*?]
 5' [^D...[?]]-(-)ui-uu-uḥ-šu-ú-[*un*?]
 6' [e-ku-zi GIŠ ^D]INANNA.TUR
 7' [^{LÚ.MEŠ}ḥal-l]-i-ia-re-[eš SİR-RU]

Diğer bir KILAM festivali fragmanı için bk. aşağıda nr. 16 altına.

6) KUB 47.98

Bu metin de Hurrice metinler arasında yayınlanmış ve StBoT 37'deki listede bulunmuyor. Ay. 4'deki [*le-e*]-a-ša-aḥ te-kat-t[*e-ja*?] ve takîbî satırlardaki (5-7) *ḥali* öntakısı ile ardarda sayılan bir dizi kelime nedeniyle Hutuşi rituali CTH 732'ye ait olacak.

Öy.

§ 2' 1' (okunamaz izler)

- 2' -a-le-e(?)]-ep [] (-)pí[?](-)[](-)x-x[?] [](-)[z[?]li-pa-a[?]h[?] z[?]e-[?]e-na-[?]an [le-e-a-le-e-ep(?)] pa-[?]ša-a-hi-in [eš-š]a-[a-le-e-ep(?)

- § 2' 5' -r]i-il túh[?]-hu-uš ša-[?]ru[?]-ú[?]l(-)[]i[?]n[?]-ta-a ta-ba-[ar]-na ka-a[t[?]-te[?](-)] le-e-p]i-nu(?) túh[?]-hu-uš le-e(?)]-zi-pí-n[u]-x-zi-in-du túh[?]-hu-ú-hu-<uš[?] l[e-e[?]-]-x túh[?]-hu-hu-uš le-e-[] túh-hu(?)]-hu-uš li-ga-an[?](-)[](-)x(-)az-za-za[?]-u[?] i-[-

Ay.

§ 1 1-2 (okunamaz işaret ve izler)

- 3 ta]-ba-ar-na kat-t[e(-)]
4 le-e]-a-ša-a[?]h[?] te-kat-t[e-ia[?]]
5] KI.1 ha-li-hur-[hur[?]
6]-x ha-li-nu-u[?]h[?] ha-l[i-
7 K]I.2 za-aš-li-tu-u-ni-x(-)[

- § 2 8 t]a[?]-li-ša-ri-ip ta[?]-[] u-pé-en-na-a-a[n x]-[]-l[ia kat-te](-)[

lešašah teškattešya (optatif) “onun kötülüğü ... olsun! (= *katte* fiil kökü ile)” formülü ayrıca aynı ya da benzer kompozisyona ait olan şu metinlerde geçiyor: KBo 37.14 öy.[?] I 8'-14', 17', KBo 37.16:11'-12', KBo 37.18:8'-9'. Bu formül, bazen sadece imperatif *leşašah katīšya* ile de kullanılmaktadır: KBo 37.13 öy.[?] 6'-8', 27',

29', KUB 28.82 ++ öy. II 28'-30', KUB 28.63 ++ sol sü. 2'-7' ve 13'.

Metin ile ilgili diğer kısa açıklamalar: **Öy. 3'**: *ze-ē-na-an*, *zi(y)anan* için değişik yazıdır. **4'**: *pa-ša-a-ḫi-in*, *pa ~ wa_a (* /fa /)* değişimi hesabı ile, *wa_ašaḫ_zin* “kötünün, fena şeyin” kelimesi için diğer bir kullanımdır. Hayırsız ve kötü “dil” (*alēp*) çeşitlerini gösteren iki ifâde *ziyana_n le_zalep* ve *wa_ašaḫ_zin eš_zalep* için bk. KBo 37.1 IV 15, 17, ayrıca krş. KUB 28.24 öy. sol sü. 7'. **6'**: *intā tabarna katte* ifâdesi için bk. KUB 28.82 ++ öy. II 14'-15', (26'). **7' vdd.**: Şüpheli olmak üzere, önce kralın aile fertleri (*lēpinu*, *lēzipinu*, [*lēp/wazi*?]*zindu*) sayılıyor ve bunları her defasında verbal form[?] *tuhḫu(huṣ)* izliyor. **Ay. 5 vdd.**: Ardarda sayılan *ḫali_z* öntakılı kelimeler vücut organları olmalıdır: *ḫaliḫur[ḫur]* (st. 5) için bk. KBo 37.13 öy.[?] 7', KBo 37.16:9', KUB 28.63 ++ sol sü. 5'; *ḫalinuḫ* (st. 6) için bk. KBo 37.14 öy.[?] 13', KUB 28.63 ++ sol sü. 9'. Bu metinlerde, KUB 47.98'e nazaran daha çok organ adı korunmuş durumdadır ve bunların sayısı en azından 12-13'dür⁸⁾. Hutuṣi ritualinin amaçlarından birisi, “kötü şey(ler)in” kralın bedeninden uzaklaştırılmasıdır⁹⁾. **7:** Çivi yazısı kopyasına rağmen *za-aš-li-tu-u-ni-ḫ(-)[...]* belki de *ḫa[?]-li-tu-u-ni-i[p[?]]* şeklinde okunup, KUB 28.63 ++ sol sü. 11'. satırdaki *ḫalitunip* kelimesi ile bir tutulacak. **8:** [*t*]*a[?]-li-ša-ri-ip* için ayrıca bk. *ta-li-še-ri-ip* (KBo 37.17:4'). **9:** *u-pé-en-na-a-a [n]* için krş. *u-pé-e-[en[?](-)...]* ve *u-pí-i-in* (KUB 28.82 ++ I 43'-45', II 23'-25').

Bu fragman ve yeni yayınlanan KBo 37 belgelerinin eklenmesi ile CTH 732'nin “*Rituel de Hutusi, dit 'de la campagne'*” genişleyen metin şeması şöyle¹⁰⁾:

-
- 8) Hatti dilindeki mümkün organ adlarını konu alan ayrı bir çalışma tarafımdan hazırlanmaktadır.
 9) Bu hususta ayrıca bk. H.-S. Schuster, HHB 30 ve n. 109; M. Giorgieri, RIL 124 (1990) 273-275; O. Soysal, Archivum Anatolicum 3 (1997-98) 339 ve n. 73.
 10) Ayrıca bk. M. Giorgieri, RIL 124, 273.

1. A. KBo 13.106

B. KUB 28.82 + IBoT 3.98 + KUB 9.11 + KUB 28.63

2. A. KBo 13.107

B. KBo 12.87

C. KUB 41.7 + KUB 28.102

3. A. KUB 17.34

B. IBoT 3.89

4. (Hattice dua içeren fragmanlar)

A. KBo 37.13

B. KBo 37.14

C. KBo 37.15 (?)¹¹⁾

D. KBo 37.16

E. KBo 37.17 (?)¹¹⁾

F. KBo 37.18

G. KUB 47.98

7) KUB 47.108

Diğer bir Hattice sanılmış ve StBoT 37'deki listeye alınmamış metin parçası. 3'. satırdaki [*h*]āippin (krş. KUB 47.108:3': *ħa-a-ip-pí-in*, KUB 28.15 öy. sağ sü. 17': *ħa-a-i-ip-pí-in*, KBo 37.21 ay. 15: *ħa-i-ip-pí-in*, KUB 40.85 + KUB 28.88 öy. 13: *ħa-i-ip-pí-i-in*) ve 5'. satırdaki (belki 1'. satırda da) [*t*]ewu_uri (krş. KUB 28.18 öy. sağ sü. 11, ay. sağ sü. 9': *te-e-uu_u-u-ri*) kelimeleri nedeniyle kesinlikle Hattice addedilmesi gerekiyor.

11) Edisyon cildindeki (Inhaltsübersicht, S. IV) gruplamaya karşın, buraya aitliği kesin değildir.

§ 1'	1'](-)lx- <u>uu</u> -u(-)[
	2']lzi a ^{1?} - <u>hu-ul-l</u> [a(-)
	3'	h]a-a-ip-pí-in [
	4']x-zi a- <u>hu-ul-la</u> (-)x(-)[

§ 2'	5'	l]e ² - <u>uu</u> -u-ri a-lp][l ² -
	6'	a-h]u-ul-la š[e ² -
	7']lx še-x]-[

Metinde öncelikle, sıkça tekrarlanan *aḥulla* (2', 4', 6') dikkati çekmektedir. Buna başka bir yerde rastlamıyoruz; en yakın çağrışı-
mı yapan kelime, KUB 28.59 I 19' ve 22'. satırlardaki *aḥn²-hu-ul-la*
(ya da daha çok tanrı adı ^D*Hu-ul-la*)'dır. 5'. satırdaki a-lp][l²-...]
ile 2' ve 4'. satırlardaki [...-a]n²-zi Hititçe olarak ap[ēmaššī] ve
[(*kattan*) *arkuwa*]nzi “onlar da onun arkasından ilâhiyi tekrarlarlar”
ile tamamlanabilirse, KUB 47.108 herhalde, dinsel törenlerde koro
halinde söylenen ilâhiler CTH 743 “*Chants choraux*” grubuna ait
bir fragman olacaktır. Bu tür metinlerde tekrarlanarak geçen benzer
yapımlı kelimeler için örnek olarak bk. *arella*: KBo 37.71:10',
KUB 28.112:7',13, KUB 28.112:10' (*a-hu²-el-la* yazılmış), KUB
28.112:7', KBo 37.71:11' (*a-hu²-el-la* yazılmış), KUB 28.112:4';
a-lu-ul-la: KUB 28.110 II 25', KUB 28.112:16' ve [a-lu]-ul-la:
KUB 28.112:16'.

8) KUB 60.114

Bu, dili ve içeriği müphem fragman, yeni yayınlanan KBo
37.165'e çok benzemektedir. Orada 3'. satırdaki *ša^{1?}-a-i-ū² [l]i²-ig-
ga-ra u[a-...]* metnimizin 2'. satırındaki kelimeler ile tamamen
uyuşmakta, ayrıca KBo 37.165'in 5' ve 6'. satırlardaki NU.TUKU
“yok, (mevcut) değil” sümerogramı fragmanımızın 1'. satırında
yer almaktadır. Bunun yanında, her iki fragmanın tablet yapısı da il-
ginçlik arz ediyor: KUB 60.114'de sağ kenarı eğri olarak şekillendi-

rilmiş, KBo 37.165'de de sol alt köşede, içinde KI.2 NU.TUKU'nun yazıldığı özel bir bölüm var¹²⁾. İki fragman da kesinlikle aynı metin kompozisyonuna sahip —ki niteliği şimdilik saptanamıyor—, ancak aynı tablete ait olup olmadıkları, bunlar üzerinde bir otopsi yapılmadan söylenemez.

§ 1' 1']-kán tar-pa-an-ni-iš NU.†TUKU†

§ 2' 2' š][a[?]-a]-i-ú li-ig-ga-ra ũa-ar-pa-an-na
3' -a]z[?]-zi-im la-a-šu

§ 3' 4']-x URUGIDRU(?) -an da-ba-aš-ḫa
5']-x pí-it-ḫu-ni ta-pa-a-ša-an

§ 4' 6'](-)x-x[?]-pí [a[?]-ša-mi]-iš
7'] [x-aš[?]-ša]

2' satıra istinaden Hattice olasılığı ağırlık kazansa da, metnin tümü için dil konusu bir muamma oluşturuyor. 1'. satır Hititçe gibi gözükiyor ve bu E. Neu tarafından apud J. Tischler, HEG III Lfg. 9 (1993) 211, *tarpani-* kelimesi altında kısaca tartışılmıştır. 2'. satırdaki *šāiu liggara*'nın Hattice olması gerektiğine ilk kez F. P. Daddi, SMEA 36 (1995) 94'de işaret etti. Bu kullanım, KUB 1.17 I 43, II 51, III 1, VI 2'de sıkça anılan *ša-(a)-i-u li-ig-ga-ra-a-am / an* (**šāiun liḡaram / n* “bey (tanrının) *garam / n* (= şarabı?)¹³⁾ ifadesi için bozuk bir yazım olmalıdır. Ayrıca 4'. satırdaki URUGIDRU(?) -an *dabašḫa* kullanımı da diğer metinlerden iyi tanınan **Hattušaⁿ*

12) Hatti miliyösünden, tablet yüzünün sol yanında özel şekilde ayrılmış küçük bölümlerin bulunduğu diğer örnek KUB 48.46'dır. Bir “kült şarkıları / tekerlemeleri kataloğu” olan bu metin (krş. H.-S. Schuster, HHB 21-22), içerikçe KBo 37.165'den ayrılmaktadır.

13) Hattice **karam/n* için bk. en son J. Klinger, StBoT 37, 669-670 (bibl. ile); O. Soysal, Kratylos 44, 165 n. 7.

(te) p / wašhap “Hattuša’nın tanrıları” ifadesini¹⁴⁾ hatırlatıyor. Bu anormal formlar, belki zamanla dejenere olmuş bir Hattice tradisyonuna, belki de geç ya da yöresel bir Hatti dili dialeğine bağlanabilir¹⁵⁾. KUB 60.114’de geriye kalan hiçbir kelime Hattice’de şimdiye kadar belgelenmiyor. 6’. satırdaki Ṛa[?]-ša-mi-iš, eğer okunuş gerçekten böyle ise, E. Neu’un apud J. Tischler, HEG III Lfg. 9, 211’deki fikrine göre, metin için bir Luvice karakter göstermektedir. Ancak burada, çok iyi belgelenen miš “almak” fiilinin yer aldığı Hattice bir kelime de söz konusu olabilir (krş. a-aš-mi-iš: KBo 37.1 I 39). İlk ve son seslerde benzer diğer kelimeler şunlardır: a-ša-a-ḫu: KBo 37.1 I 35 = II 36 (Hit.) e-ḫu “gel, haydi” (krş. a-na-a-ḫu: KUB 1. 17 I 26) ve a-na-a-mi-š_La-a_L KBo 37.1 I 12 = II 12 (Hit.) e-ḫu-uš-za da-a “gel (ve) onları kendine al!”. Burada acaba *ašā-mišā “gel (ve) al!” için hatalı bir yazım kabul edilebilir mi¹⁶⁾?

9) KUB 60.133

StBoT 37’deki listede bulamadığımız bu metin parçası, M. Popko’nun OrNS 61 (1992) 471’de de işaret ettiği gibi Hattice bir kült şarkısını oluşturuyor.

-
- 14) Bunun için değişik yazımlı belgeler: URU KÙ.BABBAR-ša-an te-pa-aš-ḫa-[ap] (KUB 34.127 ay. sağ sü. 3; krş. E. Laroche, RHA 31 [1973] 88 n. 9), ^DHa-at-tu-ša-an(-)te-ṡa_a-aš-ḫ[a-ap] (KBo 21.85 + I 24’) ve URU Ḫa-ad-du-ša<-an> DINGIR.MEŠ-ḫp (VS 28.30 IV 1)’dir. Son anılan logogramın fonetik tamamlaması, edisyon cildindeki kopyaya göre kesinlikle “ap” (böylece onun arkasındaki kelime Hattice *wašhap) ve bunun sonucunda J. Klinger’in StBoT 37, 366’daki DINGIR.MEŠ-an okuyuşu düzeltilecektir. URU Ḫa-ad-du-ša<-an> (Hattice genitif eki ile) emendasyonu ise yukarıdaki ilk iki belgeye dayanıyor.
- 15) Hattice olarak saptanmış bazı metinlerdeki dilin “standart Hattice”ye göre farklılık gösterdiği izlenmektedir. Bunlarda geçen kelimeler genellikle hapax olup, ṡa_a, ṡi_i, ṡu_u gibi özel işaretlerin kullanımına da pek rastlanmamaktadır: KBo 37.30 ve KUB 58.67 gibi.
- 16) Eğer bu sav doğru ise, KUB 60.114’deki Hattice kelimelerin orjinallerine nazaran genellikle sonseslerini kaybetmeleri karakteristik bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun ile ilgili üç örnek şunlardır: liggara(m/n), dabašḫa(p), ašamiš (a). Verbal suffiks -a’nın düşmesi konusunda ayrıca bk. dipnot 4.

§ 1'	1'	-i]l t x]l-[
	2'	-i]l t[e-	
	3'][(-)l x-x-x]l-ta hu-u[r-	
	4']-i-it	[

§ 2'	5'	lu-ú-ua]-i-ia lu-ú-ua-a lu-ú-ua-i-ia [
	6'	lu]-ú-ua-ma l x]	[
	7'][(-)x-ua-e ua-a-at-ta-aş l]	[

§ 3'	8'] ka-a-hu-la-a-la [
	9'	-i]k-ta-a(-)lx](-)[
	10'	(okunamayan bir işaret)	

5'-6'. satırlar, Hattice rezitasyon ve duaların girişindeki identik ya da sesçe benzer kelimelerin ardarda sıralanması suretiyle meydana getirilen tekerlemeleri içermektedir (bk. KBo 19.161 IV 19', KBo 37.11 I 1, KBo 37.12:2', KBo 37.49 öy. 12', 18', 20', ay. 3', KBo 37.94 ay. 1-2, KUB 28.59 I 6', 11', 13', 18', IV 8, KUB 48.26 öy. 1-2). Fragmandaki kelimelerden sadece *lūwaiya*'yı diğer belgelerden tanıyoruz: *lu-ua-i-ja* (KBo 21.109 + IV 18'), *[lu]-ua-i-ja* (KBo 37.72:8'), *lu-ú-ua-i-ja* (KBo 19.161 IV 19'), *lu-ú-ua-a-i-ja?* (KBo 20.69 + KBo 25.142 öy.? 3'), *[...(-)l]u-ua-i-ja* (KBo 37.67:3'). Metindeki belirgin kelime ayırımına karşı, 5'. satır için *lu-ú-ua a-lu-ú-ua-i-ja* okunuşu da olasılık dahilinde görülüyor; krş. *a-lu-ua-i-ja* (KBo 21.109 + IV 19').

10) HFAC 92

G. Beckman ve H. A. Hoffner tarafından JCS 37 (1985) 53'de kopyası verilen bu fragman StBoT 37'deki listede yeralmıyor. 6'-10'. satırlar arasındaki kısım, kral ailesi fertleri için iyi dilekleri içermekte ve bu da bazı Hattice metinlerdekilere benzerlik göstermektedir:

6'-7' = KUB 28.101 II 6'-8' (paralel)

7'-8' = KBo 37.98 ay. 12'-13' (paralel)

7'-8' = KUB 48.59 sağ sü. 3'-5' (paralel)

7'-10' = KUB 28.103 I 4'-8' (duplikat)¹⁷⁾

7'-10' = KBo 37.97 öy. 5'-8' (paralel)

§ 1' 1'](-)x̄-zu-^lli x^l-[
2'](-)x̄-hi-i-iš̄ iš̄-x̄-[

§ 2' 3'](-)x̄(-)u_a-aš̄-ha-ui_i-pí [
4'] te-e-et-ha-u_a-[
5' u_a]^{a?}-za-aš̄-ha-ui_i-pí uš̄[?]-[
6' te]-ek-ku-un-ku-uh̄-hu-u_a [
7' -ip[?]-zi-pí]-ku[?]-uk-ka₄ te-e[p-ku-un-ku-uh̄-hu-u_a ...?]

§ 3' 8' [(le-e-u_u-u-ur)] ti-en-ti-ia x̄-[
9' [u_a-il-lu-u-m]u-ul iš̄-ha-u_a-pu-[(uš̄-ne)
10' [(^DŠu-š̄u-ma-a-h̄)]i a-ri-ia a-x̄-[

§ 4' 11' [ma-(a-an ma-al)-tu[?]-u[?]-u[?]]a[?]-an-[z]i

Metin ile ilgili bazı kısa notlar: **1'-2'**: Bu satırlardaki dilin Hattice mi yoksa Hititçe mi olduğu saptanamıyor. **6'**: [t]ekkunkuh̄huwa bir optatif form, *tekkunkuh̄huwa* şeklinde analiz edilecek ve “yaşasın, hayatta olsun!” anlamına geliyor (Hit. *h̄uiš̄wanza ēštu*); bunun için bk. Chr. Girbal, *Beiträge zur Grammatik des Hattischen*, 127 vdd. **7'**: Satır başındaki kelime, KUB 28.101 II 7'. ([...-p]i-ku-uk-ka, buraya paralel) ve KBo 37.144 öy. 7'. ([...-i]p[?]-zi-pí-ku-ka) satırların karşılıklı kombinasyonuna dayanıyor. Belki de [li-ip-zi-pí]-

17) Metin için bk. G. F. del Monte, OA 23 (1984) 170.

ku-uk-ka “onun (= kralın)...sı” olarak tamamlanacak (krş. KUB 28.103 I 4’: *le-e-ui-in li-i[p-...]* ve KUB 48.59 sağ sü. 3’: *li-ip-z[i-...]*). Buradaki aynı şekilde optatif yüklem, 6’. satırdakine karşılık *-p-* plural içeki ile işaretlenmiş: *te~~z~~p~~z~~kunku~~h~~hu~~z~~a*. 8’: Satır başı, duplikat KUB 28.103 I 6’. satıra göre tamamlanıyor. İzleyen kelime optatif kipli *te~~z~~(a)nti~~z~~a* (fiil kökü *anti(u)*- “(ayakta) durmak, dikilmek”)’in öznesi *le~~z~~wu~~z~~r* “onun (= kralın) ülkesi” ve böylece buradaki cümle “onun ülkesi ayakta kalsın, var olsun!” şeklinde anlaşılacak. 9’: Satır başı KBo 37.97 öy. 7’., satır sonu ise KUB 28.103 I 7’. satıra göre tamamlanıyor. 10’: Tamamlanan tanrı adı KUB 28.103 I 8’. satıra dayanıyor. Bu, KBo 37.97 öy. 8’. satırda ise orjinal Hattice formulu *[š]u-u-š~~u~~-ma-a~~h~~* yazılışı ile geçiyor. 11’: Duplikat tamamlaması için bk. KUB 28.103 I 9’. JCS 37, 53’de verilen kopyadaki izlere göre *[(mal)tuw]anz[i]* (infinitif) okunuşu çok muhtemel ve böylece metin yeri için G. F. del Monte tarafından OA 23, 170’de teklif edilen geçişsiz *malteššar appai-* “dua sona ermek” yerine, geçişli *maltuwanzi zinna-* “dua etmeyi bitirmek” ifadesi beklenmelidir.

11) IBoT 4.243

StBoT 37’deki listede bulunmayan diğer bir Hattice fragman. Bu dile aitliği, durmadan tekrarlanan *lizziptepel* kelimesi ile anlaşılıyor.

Ay.?

§ 1’ 1’	-zi-ip-t]e-[pé-el(?)
2’]i [?] -zi-ip- ¹ t[e-pé-el
3’]i-zi-ip-t[e-pé-el
4’]i-zi-i[p-te-pé-el
5’]i [?] -zi-[ip-te-pé-el

§ 2’ 6’] x-z[i-ip-te-pé-el(?)

7’ (okunamayan bir işaret)

Aynı kelimenin ardarda satırlarda tekrarlandığı şu metinler büyük bir olasılık ile aynı kompozisyona ait olacaklardır:

KBo 37.41 ay. 2'-6': [l]iz~~zi~~tepel

KBo 37.103 öy.[?] 1', ay.[?] 1', 4'-8': [...]zi~~zi~~tepel; öy.[?] 9'-10': lizi~~zi~~tepel; öy.[?] 11'-12', ay.[?] 2'-3': tezi~~zi~~tepel

KUB 28.34 öy. sağ sü. 1-6: [...]i~~zi~~tepil

Kelimeye ayrıca, aynı şema dahilinde olmasa da KBo 37.4 ve KUB 1.17'de de sıkça rastlanmaktadır:

Öneksiz olarak: zip~~zi~~tiwa_ail (KUB 1.17 II 25), zi~~zi~~tiwa_ail (KUB 1.17 I 27), zi~~zi~~tip~~zi~~il (KUB 1.17 II 50), zi~~zi~~tipail (KUB 1.17 III 53), zi~~zi~~tipil (KUB 1.17 I 21).

İyelik örnekleri ile: i~~zi~~zi~~zi~~tipil (KUB 1.17 VI 21, 22), li~~zi~~zi~~zi~~tiwa_ail (KBo 37.4 ay. 2, KUB 1.17 VI 11), li~~zi~~zi~~zi~~tepel (KBo 37.41 ay. 2'-6', KBo 37.103 öy.[?] 9'-10'), te~~zi~~zi~~zi~~tepel (KBo 37.103 öy.[?] 11'-12', ay.[?] 2'-3').

Kelimelerin ortak son elemanı büyük olasılık ile “ev” anlamına gelen wa_ae(l)'dir ve yukarıdaki örneklerde wa_ail>pail>pel>pil şeklinde seyreden ses değişimi, Hitit metinlerindeki değişken ve problemlili Hatti fonetiği için önemli bir bulguyu oluşturmaktadır. Buna göre, Hattice'deki “ev” kelimesinin daha eski ve orjinal formunun wa_ae(l) (* / fae(l) /) olması beklenmelidir¹⁸). İyelik örnekleri ve wa_ae(l) dışında kalan eleman ya da elemanların (∅)zi~~zi~~te∅ yoksa (∅)zi~~zi~~te∅ şeklinde mi analiz edilmesi gerektiğine ise şimdilik karar veremiyoruz; zi~~zi~~tip~~zi~~il ve varyasyonları için ayrıca bk. A. Kammenhuber, HbOr (Altkleinasiatiscche Sprachen, 1969) 494 ve H.-S. Schuster, HHB 102 n. 220.

18) Bu formun belirlediği kelimeler: le-e-~~zi~~wa_a-e (KUB 2.2 + KUB 48.1 III 45) ve le-e-~~zi~~wa_a-e-el (KBo 37.7 + II 2'; KUB 2.2 + KUB 48.1 II 46).

12) VS 28:17

StBoT 37'den sonra yayınlandığı için o eserde dikkate alınmayan fragman, VS 28 edisyon cildinin *Inhaltsübersicht* bölümünde (S. 8) nr. 17 altında “*Fest der hattischen Schicht*” rubriği ile takdim ediliyor. Metinde dikkati çeken nokta, kült işlemlerinde GAL LÚ.MEŞA.ZU “baş büyücü (ya da hekim)” görevlisinin aktif rol oynamasıdır (st. 8', 10') —ki bu görevli seyrek de olsa Hatti miliyösüne ait dinî metinlerde belirlemektedir (IBoT 2.44:2'¹⁹), KUB 28.80 I 33'; ayrıca bk. H.-S. Schuster, HHB 45)—. 1' ve 2'. paragraflardaki kült işlemlerinden hemen sonra, 3. paragrafta krala isimleri ile sayılan Hattili tanrılar listesine rastlıyoruz.

- § 3' 11'] LUGAL-ši[?] DINGIR.MEŠ *kap-pu[!]-u-uš-ki-iz-zi*
DHa-ak-š[a-
 12' DHa-am]-ma-an-ni-i DMa-am-ma DUTU-un DTe-am-m[a-
 13' DTe-n]i-raq-a-i[!]-ú[!](?) [D]Te[?]-te-ue_e-ri DTi-ti-x-[
-
- § 4' 14'](-)x-i-in le[?]-eš-te-eš DUTU-an a-an-ta-[ti-ul
 15' ta-ba]-ar[?]-na a-an-[t]a-te[?]-ul D₁[Te-n]₁e₁-r[a-

§ 3'. paragraftaki, isimleri Hattice dil özelliklerine uygun şekilde verilen tanrılar listesi, diğer Hatti kaynaklı dinî metinlerde sıkça belirlemektedir. Bu metinler, VS 28.17'ye duplikat ya da paralel / analog olmak üzere şunlardır:

1) KUB 28.74 öy. sağ sü. (Hattice kontekste):

- (5) [...]D[?]Hammanni, DMamma, DUTU-un (6') [D...]x-ra,
 DTaḥarūl, DMezulla (7') [...]DTeniraiu, DTetepirān

19) 5'-7'. satırlarında Hattice bir de rezitasyon içeren IBoT 2.44, rezitasyondaki DUTU-an (= D[?]Eštan) yazımı (st. 5') ile de dikkati çekiyor. Bu kullanımın rastlandığı diğer belgeler şunlardır: KBo 37.83:4', KUB 28.74 öy. sağ sü. 8', KUB 48.15 öy. 13, VS 28.17:14'. Anılan fragmanların tümü aynı metin kompozisyonuna aittir (bk. aşağısı) ve böylece IBoT 2.44'ün de bu gruba dahil edilmesi düşünülebilir.

- 2) KUB 20.54 + KBo 13.122 IV (Hititçe kontekste):
 (13) [^DH_{amman}]niš, ^DMammaš, ^DUTU-[uš] (14) [...] ^DTaḫarūlaš [...] (15) [...] ^DTenirayaš [...]
- 3) KUB 55.2 ay. (Hititçe kontekste): (7) ^DḪa[kša...] (8) [^D...-r]aš ^DTaḫ[arūlaš] (9) [^DTetep]iri[yaš]
- 4) KBo 21.22 ay. (Hititçe kontekste): (31') ^DUT[U-un] (34') [^DTe]neraiuš ^DTetepiriš.

Son anılan metin, Hitit diline çevrilmiş bir Hattice rezitasyonlar derlemesidir²⁰ ve orada yukarıdaki tanrılar listesinin yer aldığı rezitasyon (ay. 31'-34') AWĀT GAL-riaš (= zeriyaš) "kadehin sözü / duası" (ay. 35') olarak isimlendirilmiştir. Bunun çok yaygın bir şekilde ve belki de değişik kült törenlerinde kullanıldığını aşağıdaki zengin metin gurubu göstermektedir:

Hatti dilindeki pasajlar ile:

- 1) KUB 28.74 öy. sağ sü. 5'-7' (CTH 744.4; StBoT 37, 70: "*Festritualfragment*").
- 2) VS 28.17:11'-13' (StBoT 37'de yok).
- 3) KBo 37.83:1'-3' (StBoT 37, 59: "*Festritualfragment*"). Metinden pek birşey korunmamış, ancak 2'. satır belki [^DMezzull]ān ^Dx[...] okunacak.
- 4) KBo 37.118 1'-2' (StBoT 37, 61: "vgl. KUB 20.54 + KUB 28.74"²¹). Metinden pek birşey korunmamış, ancak 2'. satır belki [^DT]etepi-x[...] okunacak.

Sadece Hititçe kontekste:

-
- 20) KBo 21.22'nin metin çalışması için bk. G. Kellerman, Tel Aviv 5 (1978) 199-207. Ayrıca karşılaştırmalı olarak G. F. del Monte, OA 23, 171; E. Neu - H. Otten, IF 77 (1972) 182; F. Starke, ZA 69 (1979) 90 vdd., 116-117 ve n. 160.
- 21) StBoT 37'de gösterilen bu joinlik durumu yanlış siteye dayanıyor. KUB 20.54 ile KUB 28.74 aynı tablet değildir.

- 1) KUB 20.54 + KBo 13.122 IV 13-15 (CTH 670, 744.4a ve 820.5; StBoT 37, 65: “*Festritualfragment*”²²⁾)
- 2) KUB 55.2 ay. 7-9 (StBoT 37’de yok)
- 3) KBo 21.22 ay. 31’-34’ (CTH 820.4; rezitasyon repertuar metni; StBoT 37’de yok).

VS 28.17’deki metin, § 4’. paragraftaki Hattice bir rezitasyon ile devam etmektedir (st. 14’-15’). Bu rezitasyon da, yukarıda sayılan Hattice pasajlı metinlerin hepsinde mevcuttur ve hemen “kadeh sözü / duası”nı izlemektedir:

- 1) KUB 28.74 öy. sağ sü. 8’-10’
- 2) VS 28.17: 14’-15’
- 3) KBo 37.83:4’-5’
- 4) KBo 37.118:4’-6’

Dört belgede de bozuk bir şekilde yeralan Hattice rezitasyon metinleri birbirlerine göre ufak farklılıklar gösteriyor. Bu durum herhalde farklı içeriklerden değil, zamana göre değişen iletişim geleneğinden ve mümkündür ki yazım-dikte hatalarından kaynaklanmaktadır:

- 1) KUB 28.74 öy. sağ sü.: (8’) [... (-)l]i-*šu-me-iš* ^DUTU-an a-an-ta-ti-ul (9’) [... t]a-ba-ar-na a-an-*ḥa-x*²³⁾ul (10’) [...](-)x(-)x-pí-ri-iš²⁴⁾ _L^{D?} _J[...] _Lx x x_J

Buna karşılık:

-
- 22) StBoT 37, 65’de herhalde baskı hatası sonucunda KUB 20.54 + KBo 12 (sic.). 122. Diğer taraftan aynı metin, a.g.e. 43’de bu sefer “*Beschwörungsritual ?*” olarak klasife ediliyor.
 - 23) Bozuk işaret “te” ya da “šu”. İşaretlerin benzerliği yanında, buradaki yüklem formu hem *āntateul* (bk. 8’. satırdaki *āntatiul*) hem de *āntašūl* (bk. KBo 37.118:4’: *āndašū[l]*) olabileceğinden, bu iki okunuş arasında bir seçim yapmak zor. Aynı problem VS 28.17:15’ için de geçerlidir.
 - 24) Herhalde ^DTetepiriš adına ait olacak.

- 2) VS 28.17: (14') [...](-)x-i-in lē[?]-eš-te-eš DUTU-an a-an-ta-[ti-ul ...] (15') [... ta-ba]-ar[?]-na a-an-[t]a-te[?]-ul D₁[Te-n]e₁-r[a-...]
- 3) KBo 37.83: (4') [...]-e-eš DUTU-an [...] (5') [... a-an-ta-...]-ul DTe-n[e-ra-...]
- 4) KBo 37.118: (4') [...^D]UTU-an a-an-da-šu-u-[ul] (5') [... a-an-ta-...?]-x-ul DTe-ni-ra-[...] (6') [...](-)x-ti-iš-ta-a(-)[...?]

Derleme metni KBo 21.22'de "kadeh sözü / duası"nı izleyen ay. 36'-45'. satırlar arasında Hititçe tercümesi verilen AWĀT NA₄paššilaš "çakıltaşı sözü / duası" ^rDU¹TU-ua-aš "güneş tanrı(ça)sının" ifadesi ile başlamaktadır. Bu hemen, yukarıdaki fragmanlardaki Hattice DUTU-an (= Eštan; bk. dipnot 16)'ı hatırlatsa da, kesinlikle onların Hititçe tercümesi değildir ve başka bir rezitasyona ait olacaktır.

13) Bo 6922 (=Riemschneider, HHT 69)

Bu küçük fragmana, K. K. Riemschneider'den kalan yayınlanmamış bir çalışmada rastladık. Kendisi 1970 ve 1971 yıllarında 82 adet Bo numaralı tabletin kopyasını yapmış ve bunları "*Hurritische und hethitische Texte (HHT)*" başlığı altında yayına hazırlamıştır. Ancak bu, daha sonra kendisinin Almanya'dan ayrılması ile mümkün olmamıştır. Buraya alınan HHT 69 numaralı parça, onun tarafından "*hethitische Rituale mit hurritischen Partien*" altında topladığı metinler arasında bulunmaktadır. Çalışmalarımız sırasında ay. III. sütündeki yabancı dilin Hurrice değil bilakis Hattice olduğu anlaşıldı. Söz konusu tablet, K. K. Riemschneider'in çivi yazısı kopyasına göre şöyle okunuyor:

Öy. II

§ 1' 1'](-)x-x(-)[
2'] 1-ŠU(?) [
3'](-)x-x(-)[
4'] -[x ¹ [

5']-x-ga-z[i
<hr/>	
§ 2' 6'	nu-u]š(?)-ša-a[n
7'	ua ²]-ah-nu-an-[zi ²
<hr/>	
§ 3' 8']pa-iz-z[i
9'](-)x-ma-ú-[
10'	n]u LUGAL-[
11'	-a]n ² -kán(-)x(-)[
12']lx x x] [
Ay. III	
§ 1' 1']x(-)u ¹ -pé-é(-)[
2'	le]-é-ua _a -a-ša-a[h
3'	[li-ik-ka ₄ -zu-i-ma]-ah šu-ú-uk-k[a ² -ti
4']e-e-hi-i-na-a[š
5'](-)x-te-e x-[
6'	z]i-ia-ah-t[u
7']nu-ú-u(-)pí(-)[
8'	-ri]-[ú]-un(-)t[e ² -
9'	-n]lu-ú]-[u(?)(-)

Hattice pasaj, aşağıda gösterileceği üzere, Boğazköy'deki diğer bazı metinlerden tanınanlar ile duplikat oluşturmaktadır:

Bo 6922 ay. III 2'-4' = KUB 28.80 I 35'-37'
 = KUB 28.100 öy.² III² 2'-6'
 = KUB 28.105 öy.² II² 8'-9'
 = VBoT 126 öy.II² 4'-7'

CTH 734 "Fragments de rituels et de conjurations" altında 1. numara olarak toplanan tüm bu fragmanlar aynı bayram ritualine ait

olacaklardır. Böylece CTH 734.1 metin grup şeması şu şekilde yenilenmelidir:

1. A. KUB 28.100

B. VBoT 126 + VBoT 134²⁵⁾

C. KUB 28.105

D. Bo 6922 (= Riemschneider, HHT 69)

E. Bo 3686 (bk. H. Otten - Chr. Rüster, ZA 64, 248-249)

14) Kelly "A"

Burada 14 ve 15 numara altında tanıtılacak iki küçük fragman zamanında özel bir koleksiyona ait olup (Kelly), 1930'lu yılların son yarısında H. G. Güterbock tarafından Ankara'da transkripsiyonları yapılmıştır. Kelly "A", H. G. Güterbock'un çalışma notlarında o zamanki bilgiler dahilinde "Hattice-Hititçe bilingue" şeklinde addedilmiştir. 1967 Boğazköy kazılarında ortaya çıkan 1315/z —ki 1970'de KBo 19.145 olarak yayınlandı— sayesinde şimdi bunu Hurrice-Hititçe çift dilli Šalašu rituali²⁶⁾ ile identife ediyoruz. Çünkü Kelly "A" 2'-8' b ile KBo 19.145 II 18'-24' duplikattır. Bu saptama sonucunda içerikçe artık çalışmamızın konusuna tam uymasa da, Kelly "A" fragmanını bilim dünyasına tanıtmaya gayesi ile burada işlemeyi uygun bulduk. Aşağıdaki transkripsiyon büyük ölçüde H. G. Güterbock'unkinden alınmıştır. Koyu basılmış okunuş ve tamamlamalar ise tarafımızdan yapılmıştır.

25) H. Otten - Chr. Rüster, ZA 64 (1975) 249'da bu iki fragmanın aynı tablete ait olabileceğini ifade etmektedirler. Gerçekten de, VBoT 126 öy. II² 1'. ve VBoT 134:5'. satırların direk joinlik sonucunda [š]u-up-pi-it 'ú¹-e-te-ni-it okunuşu son derece mümkündür. H. A. Hoffner'in bana sözlü olarak bildirdiğine göre, her iki parçanın direk join oldukları H.-S. Schuster tarafından yıllar önce saptanmıştır. Ancak kendisinin bunu herhangi bir yerde bilim dünyasına resmen açıklayıp açıklamadığı bilgimiz dışındadır.

26) Bunun için metin çalışmaları: E. Laroche, RHA 28 (1970) 58-63; V. Haas - H. J. Thiel, AOAT 31 (1978) 295 vdd.; V. Hass - I. Wegner, ChS I / 5, Teil I (1988) 208 vdd.; ayrıca krş. M. Giorgieri, SCCNH 9 (1998) 71-86; I. Wegner, *Hurriter und Hurritisch* (1988)'de 151 vd. Tabletlin bilingueliği konusunda bk. M. Marazzi, *Bilinguismo e biculturalismo nel mondo antico. Atti del Colloquio interdisciplinare tenuto a Pisa il 28 e 29 settembre 1987* (1988)'de 115.

§ 1' 1'a]-l _x ¹	1' b (kırk)
§ 2' 2' a]-al ² - <u>u</u> a _a	2' b EGIR- <i>pa ku</i> -(<i>i-e-eš</i>)
3' a]- <u>x</u> <i>du-nu-uk-ku</i>	3' b <i>me-na-ah-ḥa-a</i> [(<i>n-dā</i>) ... (<i>nu lu-ú-Ju</i>)]
4' a]-	še
4' b	Ū-UL a-[<i>uš²-t(a²-ma)</i>] ... (<i>ki-nu-na-az-kán</i>)	
5' a]-	še
5' b	<i>ar-ḥa</i> [... (<i>ki²-nu²-na²-az-kán ar-ḥa</i>)	
6' a]-	<i>un</i>
6' b	<i>da-a-a</i> [(<i>h-ḥu-un</i>)	
7' a]- <i>mi</i>	7' b <i>kar²-[(a-u-<u>u</u>-tar)</i>] ... (UR.GI ₇ - <i>na-a-tar</i>)
8' a	- <i>p</i>]a-za(?)	8' b Š[(AH- <i>tar</i>)
9' a]- <u>x</u>	9' b (kırk)

Metinle ilgili kısa açıklamalar: **2' a:** Belki de, aynı metin grubuna ait KBo 19.141: 15'. satırdaki *x-al-u_a* kelimesi ile karşılaştırılabilir. **3' a:** Buradaki kelime görünüşe göre tam korunmuştur ve Hurrice geçişsiz bir fiilin olumsuz hali olmalıdır. Hititçe karşılığı, geçişli konstruksiyonda verilse de, 3'-4' b'deki (*lūlu*) *ŪL aušta²ma* (bk. aşağısı) olarak beklenebilir; KBo 11.19 ay. 23'deki [*du²*]-*lū₁-nu-u-uk-ku* ile aynı formu gösterebileceği kanısındayım. **2'-4' b:** Duplikat KBo 19.145 II 19'-20' ile kombine edilmiştir. Bunun sonucunda, ilgili satırlardaki metin şu şekilde rekonstrü edilebilir: [...]*an²kur²nān-x*[...] *menaḥḥanda* 1'-*ŠU kuiš uizzi nu lūlu ŪL aušta²ma* “[...]”a karşı ilk kez kim (= KBo 19. 145 II 20'. satırdaki EN.SÍSKUR “kurban sahibi”) geliyorsa, (o kişi) bir lütuf görmedi”; *lulu auš-* “lütuf görmek, desteklenmek” ifâdesi için bk. H. G. Güterbock - H. A. Hoffner, CHD 3/1 (1980) 84 vd. **6' a:** G. Wilhelm, bir mektubunda, satır sonunu Hititçe *dāḥḥun* “aldım”ın karşılığı olarak [...]*ul-lu-ḥu*]-*un* ile tamamlamayı teklif etmektedir. Hititçe *dā-* ve Hurrice *ol-* fiillerinin birbirleri ile ilişkisi için bk. V. Haas - H. J. Thiel, AOAT 31, 217 vdd.; V. Haas, *Hurriter und Hurritisch*'de 122 vd. **7'-8' b:** Tamamlanan kelimeler duplikat KBo 19.145 II 23'-24'. satırlardan alınmıştır. Bunlar, kurban sahibinden uzaklaştırılması (*arḥa dā-*) gereken kötü ve aşağılayıcı kav-

ramları göstermektedirler: UR.GI₇-*natar* “köpeklik”, ŞAH₁-*tar* “domuzluk”. Aynı ilgi ile anılan *kar²auwatar*’ın okunuşu ve anlamı şimdilik karanlıkta kalsa da, yine onlar gibi olumsuz bir özelliğe haiz olacaktır.

Kelly “A” fragmanının katılması ile genişleyen CTH *788 “*Rituel de Salasu*”nun²⁷⁾ yeni metin grup şemasını şu şekilde verebiliriz:

1. A. KBo 19.145
B. KUB 34.101
C. Kelly “A”
2. A. KBo 11.19 (+)²⁾ KBo 14.22
B. KUB 12.47
3. KBo 19.141
4. KBo 3.48
5. KUB 32.121

15) Kelly “B”

Aynı koleksiyona ait diğer bir parça Kelly “B” ise Hatti dilindedir.

§ 1' 1']-x(-)[
2']-i ^š ? x-ah ² (-)[
3'][(-)x-e-ua ² x ² -i ^š -pí x-x-x [
4']-ma zi- <i>ha</i> -ar-ta-a-il
5']-x-zu(-)š ^u -un-tu
6'][(-)x-un-ta ² -a

§ 2' 7'][(-)x(-)[... -š]a
8']-lx]

Fragman, değerlendirilebilecek tek bir kelime veriyor, ancak bunun Hatti dil hazinesi için önem taşıdığı kanısındayım. 4'. satırda

27) Bk. E. Laroche, RHA 30 (1972) 125.

beliren *zihartâil* bileşik bir kelimedir ve *ziharstâil* şeklinde analiz edilecektir. İlk yapı elemanının, bilingue metin KUB 2.2 + KUB 48.1 III 3 ve 7'ye göre *GIŠ-ru*'nun Hattice karşılığı olduğunu ve böylece “odun, ağaç” anlamına geldiğini biliyoruz. İkinci eleman *tâil* ise, *šâi(u)*- (ayrıca eril cins ile belirlenmiş haliyle *šâil*) “bey, usta”²⁸⁾ için Hatticede’ki *t ~ š* ses alternasyonunu²⁹⁾ gösteren varyasyondur. Böylece kelime “ağaç / odun ustası” ile tercüme edilmelidir ve bu da kanımca, “oduncu” ya da benzeri bir meslek için kullanılan bir ifade olmalıdır. Özellikle Hatti kökenli inşâ ritüallerinde LÚNAGAR (*IŠŠI*) “(ağaç) yontucusu, dülger” mesleğinin sıkça anıldığı hatırlanırsa³⁰⁾ burada belki de “marangoz, dülger, doğramacı” söz konusudur. Aynı yapımlı başka bir meslek ismine bilingue metni KBo 37.1 I 12a’da *huzzaššâišu* şeklinde rastlıyoruz. Bu Hattice kelimenin Hititçe kısımdaki (II 11b) karşılığı LÚSIMUG.A “demirci, dökümcü”dür ve analizi de *huzzaššâišu* olarak yapılacaktır. Yapı elemanları sondan başlayarak şunlardır: *šsu* akusatif belirleyici, *šâi(u / l)* “bey, usta” ve *kuzzan* “ocak” (-š’den önce *n*-asimilasyonu ve kelime önsesinde *k > ħ* değişimi kabulü ile)³¹⁾; yani **kuzzanššâišu* “ocak ustasını” = “demirciyi, dökümcüyü”. Hattice’de “x-beyi / ustası” bileşik yapımının yaygın şekilde kullanıldığını gösteren diğer bir örnek ise KUB 36.89 öy. 10. satırdan tanıyan *purušael*’dir. Bu modernize edilmiş form aslında daha doğru

28) Ayrıca ^DZaiu “bey / sahip tanrı” isminde de geçer; bk. F. P. Daddi, SMEA 36, 91-96.

29) *t ~ š* ses alternasyonu için bk. Chr. Girbal, *Beiträge zur Grammatik des Hattischen*, 165 vd.; mümkün *šâiu ~ tâiu* alternasyonu için krş. F. P. Daddi, a.g.y. 94.

30) Örneğin KBo 4.1 I 31; KUB 2.2 I 38’; KUB 29.1 III 14, 18; KUB 55.28 + Bo 7740 (A. Ünal, JCS 40 [1988] 100) III 10’, 17’, 21’; KUB 55.50:5’.

31) Bu iki seçil durum için şu örnekler verilebilir: *nš > (š)š*, tanrıça adı *uu_a-ru-še-mu* (KUB 28.6 öy. sol sü. 12’) ve [...(-)u]u_a-ru-uš-ši-mu-ú (KUB 28.64 öy. 10)’da izlenmektedir ve bunlar normal form *Wurunšefimu* için kullanılmıştır. Kelime başında olmasa da, *k > ħ* değişimi en güzel şekilde *a-ak-ku-un-nu-ua_a* (KUB 28.4 öy. sol sü. 16) ile buna duplikat *a-aħ-ku-un-nu-ua_a* (KUB 28.5 öy. sol sü. 21’) arasında belgeleniyor.

wu_urunšael* “ülkenin beyi”den başka birşey değildir³²). Hititçe’den de *LÚutniyašha-* (utniyaš išha-*) şeklinde tanıdığımız bu yapım³³), böylesi nominal kompositlerin (Tatpuruşa) aslında Hattice örneklere geri gittiğini ciddî olarak düşündürmektedir³⁴).

16) Ankara “1934”

Yayın hakkını yine H. G. Güterbock’a borçlu olduğum ve Hattice bir pasaja rastladığımız “Ankara 1934” fragmanını, ilginç içeriğinden dolayı JCS 50 (1998) 59-65’de ayrıca ve ayrıntılı şekilde incelemeyi uygun gördüm. Bu da, yukarıda nr. 5 altında tanıtılan KUB 47.83 gibi KILAM bayramına aittir ve mümkündür ki İzmir 1270 + 1271 + 1272 (I. Singer, StBoT 28, nr. 1.k.H) ile indirek join oluşturmaktadır.

Summary

Several non-Hittite, small fragments are discussed here with brief commentaries in order to determine their languages. They are mostly considered Hurrian texts and edited as materials of the Hurrian corpus. The present article attempts to show that these belong in fact to the Hattian language. With references to some duplicates and joins, they are also classified under specific text genres.

-
- 32) *purušael* kelimesi ve geçtiği konteks için bk. V. Haas, KN (1970) 160-161; J. G. Macqueen, AnSt 9 (1959) 173; J. Tischler, GsAmmann (1982) 230 n. 10. KUB 36.89 öy. 10’daki Hattice seslenişi *ú-i ú-i pu-ru-ša-el pu-ru-ša-el* “(Ey) sen?, sen?; ülkenin beyi, ülkenin beyi!” şeklinde anlamak istiyorum. Burada merhemli rahip tarafından saklandığı yer kovuğundan yukarıya çağrılan “ülkenin beyi”, Nerik şehri fırtına tanrısıdır. İdentik ilk iki kelime, anlamı bulunmayan bir nidâ olabileceği gibi (krş. KUB 7.29 öy. 24’deki *ú-i ú-i*), pekala KUB 2.2 III 57-58’e göre Hattice’de 2. tekil şahıs ile ilgisi çok mümkün *ú-e* kelimesine de (krş. H.-S. Schuster, HHB 147) bağlanabilir.
- 33) E. Neu, FsRisch (1986) 115, 116; *Studien zum indogermanischen Wortschatz* (1987)’da 175-176.
- 34) A. Kammenhuber, KZ 77 (1961) 202, 203 vdd.; HbOr (Altkleinasiatische Sprachen) 497.